

ZNANSTVENO VIJEĆE ZA TURIZAM I PROSTOR

TURISTIČKI TIME OUT - TRENUTAK ZA NOVO PROMIŠLJANJE TURIZMA I PROSTORA

utorak, 27. listopada 2020. od 11:00 do 13:00 sati

Dragi i poštovani članovi Znanstvenog vijeća za turizam i prostor HAZU,

Zahvaljujući vam svima na odazivu na kolokvij te na zanimljivim sažecima koje ste poslali, veliko mi je zadovoljstvo poslati vam na znanje načelni program Kolokvija koji će se, ovaj put, zbog okolnosti u kojima se nalazimo, održati *on line*.

Kolokvij možete pristupiti tako da prihvatite poziv koji ste preko MS Teams alata dobili na vaše e-mail adrese u četvrtak, 22. listopada 2020.

Kao što ćete vidjeti iz programa, kolokvij je organiziran oko četiri velike teme koje su bile naznačene u pozivu, a prijavljeni diskutanti imat će prigodu, u sklopu svog tematskog bloka, izlagati 5 do 7 minuta temu koju su prijavili u sažetku.

Uz svaku temu pridruženo je i "Pitanje za diskusiju" koje proizlazi iz sažetka svakog pojedinog autora i koje pomaže u oblikovanju izlaganja pojedine teme.

Molim diskutante koji svoju temu žele izlagati uz PP prezentaciju da ju dostave na adresu gđe Gordane Poletto Ružić (gpoletto@hazu.hr) najkasnije do ponedjeljka 26. listopada 2020., u 12:00 h.

Nadam se da će nam svima ovaj susret biti koristan i poticajan, a ja mu se, sa svoje strane, iznimno veselim.

Vaš,

Predsjednik Znanstvenog vijeća za
turizam i prostor HAZU

Akademik Nikola Bašić

**ZNANSTVENO VIJEĆE ZA TURIZAM I PROSTOR
HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI**

organizira i poziva Vas na kolokvij

**TURISTIČKI TIME OUT - TRENUTAK ZA NOVO PROMIŠLJANJE
TURIZMA I PROSTORA**

koji će se održati kao videokonferencija

u utorak 27. listopada 2020. od 11:00 do 13:00 sati

- **Uvod u kolokvij** – akademik NIKOLA BAŠIĆ, predsjednik Vijeća
- **Pandemijska disrupcija: nastavljamo li po starom ili mijenjamo smjer?** – dr. sc. SAŠA POLJANEC-BORIĆ, zamjenica predsjednika Vijeća
- Raspored diskutanata po temama:

TURIZAM, POLITIKA I PROSTORNO PLANIRANJE (30 min) 11:10- 11:40

Akademik NIKOLA BAŠIĆ: **Digitalni nomadi u turizmu, prostoru i demografskoj obnovi Hrvatske**

Pitanje za diskusiju: *Je li liberalizacija kretanja za digitalne nomade put prema novom demografskom dinamizmu ili novom prostornom mikrorealizmu i kako taj put izgleda?*

Prof. emerit. dr. sc. BRANKO BLAŽEVIĆ: **Da li Hrvatski turizam ulazi u zonu *overturizma*?**

Pitanje za diskusiju: *Što znači ulazak u zonu "overturizma" i kako je taj proces moguće razumjeti kroz četiri prepoznatljiva izazova?*

Doc. dr. sc. JASENKA KRANJČEVIĆ: **Je li vrijeme za preispitivanje prostornog planiranja turizma Hrvatske?**

Pitanje za diskusiju: *U kojem smjeru bi trebalo ići preispitivanje odnosa turizma i prostora?*

Prof. dr. sc. LIDIJA PETRIĆ: **Turizam i *degrowth*; je li vrijeme za promjenu paradigme rasta?!**

Pitanje za diskusiju: *Što je konceptualna srž "teorije odrasta" i koje su najvažnije mjere uravnotežene ekonomije u turizmu?*

Prof. dr. sc. FEĐA VUKIĆ: **Agonija prostora i ekstaza pretvorbe**

Pitanje za diskusiju: *Može li se adresiranjem odgovornosti za ekstatično (nekritično) propadanje prostora u njegovim esencijalnim i performativnim karakteristikama započeti reforma sustava obrazovanja i što bi bio signal početka tog procesa?*

Doc. dr. sc. JANA VUKIĆ: **Društvene vrijednosti i prostorne strukture – možemo li (stvoriti) drugačije?**

Pitanje za diskusiju: *Koje su društvene vrijednosti odredile sadašnje stanje u prostoru u Hrvatskoj i koje su strukturne poluge novog seta društvenih vrijednosti koje će promijeniti postojeće društvene vrijednosti?*

- Diskusija: 5 minuta

PROSTOR KAO TURISTIČKI PROIZVOD (20 min) 11:45 – 12:05

Prof. dr. sc. JOSIP FARIČIĆ: **Postoji li mjera optimalnog broja turista u turističkim destinacijama?**
Pitanje za diskusiju: *Kako odgovorno razvijati turizam u uvjetima u kojima je teško optimizirati broj turista u različitim turističkim destinacijama?*

Dr. sc. NEVEN IVANDIĆ / Mr. sc. NEDA TELIŠMAN – KOŠUTA / Dr. sc. HRVOJE CARIĆ: **Suvremeno poimanje turističkog nosivog kapaciteta kao platforme za održivi destinacijski menadžment**
Pitanje za diskusiju: *Što govori u prilog tezi da će doći do brzog oporavka globalnog turizma i kako u tim uvjetima obuzdati obiteljski rast smještaja u Hrvatskoj?*

Dr. sc. EDUARD KUŠEN: **Pogled unatrag – osmišljeno turističko prestrojavanje**
Pitanje za diskusiju: *Može li koncept turističke atrakcije biti temelj za uređenje "sektora turizma"?*

- Diskusija: 5 minuta

TURIZAM, KULTURA I ARHITEKTURA (15 min) 12:10 – 12:25

Prof. dr. sc. BOJANA BOJANIĆ OBAD-ŠĆITAROCI: **Turizam, kultura, arhitektura**
Pitanje za diskusiju: *Što je fluidni identitet i kako promjena zaista omogućava očuvanje identiteta?*

Prof. dr. sc. IDIS TURATO: **Arhitektura fluidnog turizma**
Pitanje za diskusiju: *Je li arhitektura fluidnog, sveobuhvatnog i stalnopristunog turizma konačna sudbina turizma i sugerira li ona kraj lokalnih identiteta?*

- Diskusija: 5 minuta

TURIZAM I PRIMARNA PRIRODA (10 min) 12.30 – 12.40

Dr. sc. HRVOJE CARIĆ / Dr. sc. DARIO OMANOVIĆ / Dr. sc. NEVEN CUKROV: **Ekološki otisak nautičkog turizma**
Pitanje za diskusiju: *Kako riješiti pitanje sezonalnog zagađenja bakrom u kontekstu razvoja nautičkog turizma?*

- Diskusija: 5 minuta
- Slobodan razgovor o svim temama: 30 minuta
- Kraj kolokvija 13:00

SAŽETCI

TURISTIČKI TIME OUT - TRENUTAK ZA NOVO PROMIŠLJANJE TURIZMA I PROSTORA

Akademik NIKOLA BAŠIĆ

Digitalni nomadi u turizmu, prostoru i demografskoj obnovi Hrvatske

Nedavno je hrvatska vlada pokrenula postupak donošenja novog Zakona o strancima, za koji se vjeruje da će stupiti na snagu početkom 2021.g. Ono što taj zakon povezuje s temom turizma i prostora, jest regulacija boravka digitalnih nomada u RH. Kao što je poznato, digitalni nomadi novi su socijalni fenomen proizašao iz digitalne revolucije. Nema sumnje da će postpandemijsko (supandemijsko) vrijeme ovoj pojavi dati vjetar u leđa. Idući ususret tom fenomenu, Hrvatska će biti među prvim zemljama svijeta koja će uvesti digitalnu vizu u cilju reguliranja svih prava i obveza koja se odnose na radni i fiskalni status stranaca, turista, IT profesionalaca, ili avanturističkih slobodnjaka, koji Hrvatsku žele izabrati za mjesto cjelogodišnjeg boravka i rada. Ovaj nadobudni iskorak aktualne Vlade RH na tragu je boljeg korištenja turističkih kapaciteta, koji se spontano usmjeravaju prema različitim oblicima *coworkinga* i *colivinga*. Za Hrvatsku to može značiti nagovještaj razvoja nove velike industrije, koja će povezati turizam i rad, najavljujući istodobno nove digitalne proizvodne tehnologije, ali i nešto što može biti još važnije - demografski dinamizam.

Prof.emerit.dr.sc. BRANKO BLAŽEVIĆ

Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Sveučilište u Rijeci

Da li Hrvatski turizam ulazi u zonu *overturizma*?

Autor ukazuje na četiri temeljna izazova hrvatskog turizma, koja imaju za rezultat prekomjerni ili tzv. *overturizam* s pogubnim utjecajem na održivost turizma i prostora kao i na gospodarsku i društvenu ravnotežu. **Prvi izazov** leži u ekonomskoj teoriji koja ne daje odgovore na nedosljedna ponašanja u društvenoj i gospodarskoj praksi isključivo zbog nakaradnog shvaćanja ekonomskog procesa koji se odvija između proizvodnje i potrošnje, a koji dobrim dijelom zanemaruje trošenje i vrednovanje resursne osnove, a posebno prostora kao resursa s kojim je turizam definiran. To dovodi do teorijskog kaosa koji rezultira kaosom u praksi. **Drugi izazov** je posljedica spomenute teorijske zbrke na koji ukazuje autor kroz rezultat svojeg istraživanja kojim na makroplanu prepoznaje znakove prekomjernog tzv. *overturizma* u Hrvatskoj. Komparativnom analizom autor uspoređuje hrvatski turizam u odnosu na potvrđeni (Mihalič, 2019) neodrživi tzv. pod-turizam Slovenije i održivi turizam Austrije. Iz ove komparativne analize proizlazi da Hrvatska prema apsolutnim podacima zaostaje za Austrijom prema svim analiziranim elementima osim prema ukupnim smještajnim kapacitetima i broju ostvarenih noćenja. U relativnim podacima gdje su pokazatelji ispravljeni za faktor veličine broja stanovnika i površine u km² po stanovniku, slika je potpuno drugačija i ukazuje na ogroman nerazmjer Hrvatske i Austrije na štetu Hrvatske u vidu prisutnosti neodrživog *overturizma* u odnosu na Austriju. **Treći izazov** javlja se na mikroplanu turističkih destinacija jadranske Hrvatske analizom pet ekonomskih indikatora održivosti. Autor u svom istraživanju

dolazi do rezultata na razini sedamdeset i jedne turističke destinacije jadranske Hrvatske i to putem metodologije koja pretpostavlja da rang na 20. percentilu odgovara rangu od prvih 20% jadranskih turističkih destinacija koje ostvaruju najviše ekonomske indikatore, ali i ulaze u zonu najvećeg rizika od prekomjernog ili *overturizma*. Valja naglasiti da pripadnost destinacije u zoni 20. percentila automatski ne znači i *overturizam*, već je to siguran znak da destinaciji prijete ozbiljni razvojni izazovi stvoreni pogrešnim percipiranjem uspjeha u turizmu koji se definira kroz stalni rast sve većeg broja turista. **Četvrti izazov** se bazira na prezentiranim ekonomskim indikatorima koji ukazuju na potrebu zaustavljanja rentnog turističkog razvojnog modela Hrvatske, posebno na segmentu nekontroliranog rasta smještajnih kapaciteta i nužno nove regulacije, posebno putem prostorne i porezne politike. Te politike bi trebale posebno utjecati na promjenu stope turističke gustoće i stope turističke penetracije, ali i na ostale indikatore održivosti u brojnim jadranskim destinacijama, što uključuje i paralelno stvaranje nove stabilne gospodarske i društvene strukture u kojoj će prioritetne razvojne politike postati one politike koje su se posebno u ovoj globalnoj pandemijskoj krizi pokazale nedostatne u smislu samoodrživosti na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini.

Izlaganje: POWER POINT prezentacija.

Doc.dr.sc. JASENKA KRANJČEVIĆ dipl.ing.arh.
Institut za turizam

Je li vrijeme za preispitivanje prostornog planiranja turizma Hrvatske?

U sagledavanju recentnih pozitivnih i/ili negativnih ekonomskih učinaka turizma na ukupno gospodarstvo Hrvatske nameću se brojna pitanja. Zbog velikog udjela turizma u ukupnom gospodarstvu Hrvatske sigurno da je ekonomski učinak turizma važan ali kao da je u medijima izostalo propitivanje odnosa turizma i prostora. Još krajem 2019. često se u stručnim krugovima raspravljalo o *over* turizmu (prekomjernom turizmu). Sada krajem 2020., tj. u tzv. *time out-u* – je li pravi trenutak za propitivanje postojećeg i utvrđivanje novog odnosa turizma i prostora te koja je uloga države u turizmu?

Poznato je kako je složen odnos između turizma i prostora - iako se ponekad banalizira i iskazuje kroz parcijalne pokazatelje ne sagledavajući uzročno posljedične učinke. Ponekad se olako iznose pojedini kvantitativni podaci kroz površinu turističke namjene, postotak izgrađenosti i neizgrađenosti površina ugostiteljsko turističke namjene, izgrađenosti / neizgrađenosti tehničkom infrastrukturom, brojem prodanih nekretnina, turistički promet, brojem i površinom plaža i sl. Tako npr. središte Opatije nema površine ugostiteljsko turističke namjene – odnosno ima samo stambenu namjenu. Pa bi se moglo zaključiti da se u Opatiji ne odvija turizam prema građevinskom zemljištu. Isto se događa s novosagrađenim apartmanskim naseljima koja se iskazuju kroz stambenu a ne turističku namjenu. Samo ove činjenice ukazuju na potrebu preispitivanja odnosa prostora i turizma.

Iako se određeni kvantitativni pokazatelji (najčešće ekonomski) – što više to bolje – ocjenjuju pozitivno, možemo se također pitati koja je (gdje je) gornja granica pojedinih pokazatelja te imamo li kakav kritički odnos prema tim pokazateljima te dovodimo li ih u neki željeni međuođnos? Također nam nisu do kraja poznati pokazatelji o zaposlenosti u turizmu, turističkom zemljištu, prodaji turističkih nekretnina, eventualnoj špekulaciji zemljišta, kvaliteti prostora, pa sve do korištenja kulturne i prirodne baštine u turizmu, unapređenju ili devastaciji prepoznatljivosti matrice naselja itd.

S obzirom da Hrvatska ima tradiciju prostornog planiranja turizma¹ više od jednog, također se možemo pitati jesmo li nešto naučili iz prošlosti i kako vidimo u budućnosti odnos između turizma i prostora?

Uloga države za neke je više a za neke manje bitna u odnosu turizma i prostora, ali u ovim vremenima pogođenim pandemijom nameće se pitanje je li turizam treba biti isključivo tržišno orijentiran ili treba biti u određenoj mjeri planiran, kontroliran i subvencioniran od države?

Složeni odnos turizma i prostora povezano je i s pravom i s ekonomijom na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini.

¹ Pri tome moramo imati na umu da su se često mijenjala državna uređenja kao i odnos prema turizmu.

Ključne riječi: turizam, prostor, prostorno planiranje turizma, uloga države

Prof.dr.sc. LIDIJA PETRIĆ
Ekonomski fakultet Split

Turizam i „degrowth“; je li vrijeme za promjenu paradigme rasta?!

Degrowth nije teorija kontrakcije koja je ekvivalentna teorijama rasta, već je to pojam koji su stvorili radikalni kritičari teorije rasta koji nastoje pružiti alternativu dominantnim doktrinama 'ekonomizma' u kojima je rast ultimativni cilj, postavljanjem novog modela „razvoja bez rasta“, ograničenog održivim ograničenjima prirodnih resursa planeta (Latouche 2004). „Degrowth“ općenito, pa i iz perspektive turizma, stoga nije toliko povezan sa smanjenjem brojeva samih po sebi, već s pojmom određivanja „prave mjere rasta“ i stvaranja uravnotežene ekonomije (Hall, 2009; 2015). Koja je mjera održivog rasta turizma? I kako je postići? Je li aktualna kriza trenutak za redefiniranje modela razvoja turizma? I koja je alternativa? Imamo li odgovore na ova pitanja?

Prof.dr.sc. FEĐA VUKIĆ
Studij dizajna, Arhitektonski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Agonija prostora i ekstaza pretvorbe

Tijekom tri desetljeća od prvih parlamentarnih izbora u Hrvatskoj je postupno, do danas u cijelosti, provedeno odustajanje od strategijskog mišljenja o prostoru i planiranja u prostoru. Nekritičko ponašanje (ekstaza) dovodi tijekom tog perioda rečenoga ponašanja do propadanja prostora (agonija) u svim njegovim bitnim esencijalnim i performativnim karakteristikama, s obzirom na prirodne komponente i u vezi s potencijalima društvenog tipa. U tu se činjenicu lako uvjeriti već uvidom u različite tipove prostornih ambijenata u suvremenoj Hrvatskoj, kako na razini fizičkog stanja tako i na razini simboličkih poruka koje u prostoru jesu postavljene.

Zapuštenost i degradacija očita je u svim tipovima ambijenata, gdje god je čovjek intervenirao pa je time i to stanje jasna simbolička struktura, kao informacija o stanju zajednice.

Potpuno prirodne cjeline, kontaktne zone između prirode i naselja ljudi te sama urbanizirana kao i ruralna područje, svi su ti tipovi prostora koje baštinimo danas od predaka u velikoj mjeri pretvoreni od vrlo kvalitetnog prostora i ambijenata ugodnih za život u prostore niže i niske razine kvalitete pa time i vrijednosti. Degradacija vrijednosti je očita, stoga - je li umjesno postaviti pitanje tko je „zaslužan“? Netko više ili manje? Je li odgovornost kolektivna? Ili je riječ o pojedincima? Možda smo „pojedinaac“ svi mi?

Štoga god bio odgovor – a zahtijevati će odgovornu raspravu – čini se kristalno jasno da je potreban posve novi pristup prostoru u svrhu sanacije agonije i smirivanja ekstaze. Pristup, međutim, nije posve nov u hrvatskom društvu, jer je još šezdesetih godina ovdje bilo ljudi (neki su još aktivni, poput Matka Meštrovića) koji su točno shvaćali što je značila transformacija Visoke škole za oblikovanje u Ulmu u Institut za okolinu. Integralni pristup prostoru, na svim razinama čovjekove intervencije, moguće je uspostaviti samo ozbiljnom reformom sustava obrazovanja.

Doc.dr.sc. JANA VUKIĆ

Katedra za urbanu sociologiju, Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Društvene vrijednosti i prostorne strukture – možemo li (stvoriti) drugačije?

Odnos društvenog i fizičkog prostora kompleksan je i dinamičan, a reflektira vrijednosni sustav i odnose moći u nekom društvenom kontekstu. Strukturacijski proces kojim nastaju društvene institucije i sustavi istovremeno je i proces strukturacije prostora. Često se naša svijest bavi društvenom stvarnosti ili prošlosti, ali ne obraćajući pritom pažnju na društvene procese koji tu stvarnost kreiraju kroz svakodnevni niz događaja i akcije. Cilj ovoga izlaganja jest podsjetiti na ono što nam je ovaj “time out” pružio - na mogućnost kolektivnog promišljanja odnosa društva prema prostoru i čovjeku, svrsi i načinu društvenog razvoja i možda najviše od svega - o vrijednostima na kojima on počiva. Održivost je temeljno pitanje zajednice, vrijednosno pitanje, pitanje određenja prioriteta i prihvaćanja odgovornosti za akcije i posljedice. Turizam je jedan od oblika moći koji se pojavljuju u suvremenom, globalnom kontekstu, ali specifični društveni konteksti oni su u kojima se također određuje odnos te moći i svih ostalih. Vrijednosni sustavi određenog društva ili lokalne zajednice određuju posljedice koje će turizam ostaviti u fizičkom i društvenom prostoru, hoće li biti održiv i onaj koji “čuva” ili će im se suprotstaviti rušilačkom snagom globalne sile. Kako Bourdieu (1991, 2018) ističe, društveni prostor translata se više manje izravno u fizički prostor, odnosi (moći) među akterima vidljivi su u njihovoj “moći nad prostorom” i njegovim “prisvajanjem”. Međutim, odnosi moći dio su strukturacijskih procesa društva, dakle promjenjivi, zajedno s prostornim strukturama koje stvaraju. Strukturacija prostora je proces u kojemu se kroz fizičko razmještanje dobara i ljudi stvaraju i mentalne slike o tom razmještanju (Löw, 2016). Možemo li zamisliti drugačije odnose moći, drugačije vrednovanje prostora, prirode i zajednice? Na kojim vrijednostima počivaju naše akcije, naše institucije i naša budućnost? Kriza 2020. godine trenutak je da analitički pristupimo “svakodnevici” i odredimo temeljne vrijednosti na kojima je moguće graditi, jer sadašnje vrijednosti naše akcije vode destrukciji prirode, prostora i zajednice.

Ključne riječi: društveni prostor, fizički prostor, vrijednosni sustav, moć, turizam, zajednica

Prof.dr.sc. JOSIP FARIČIĆ
Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju

Postoji li mjera optimalnog broja turista u turističkim destinacijama?

Čovjek je mjera svih stvari... Protagora, 5. st. pr. Kr.

O problematici kapaciteta nosivosti prostora u planiranju i upravljanju (održivim) razvojem turizma literatura je u svijetu doslovno nepregledna što upućuje na to da je taj koncept, star više od stoljeća i pol, i dalje velik izazov. Izvrсна podloga za raspravu u hrvatskom kontekstu je rad *Značaj koncepta turističke nosivosti za prostorno planiranje* koji su Ana Mrđa, Hrvoje Carić, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci objavili u časopisu *Prostor* 2014. Kapacitet nosivosti nemoguće je uniformno odrediti za sve prostore u kojima se zbivaju turističke aktivnosti jer na njega utječu mnoge ulazne varijable, primjerice od onih koje je potrebno uzimati u obzir kada je riječ o osjetljivim ekosustavima do onih kada je riječ o kulturnim znamenitostima koji čine atrakcijsku osnovu određene turističke destinacije. K tome, te varijable imaju svoju vremensku promjenjivost jer, primjerice isti ekosustav nije na isti način bio dostupan / izložen turistima prije 50 godina i danas, što je s jedne strane utjecalo na različitu dubinu otiska turizma u prostoru, a s druge strane na različitu kvalitetu doživljaja prostora (od zaranjanja u *duh* prostora do *selfija* snimljenog u trku).

Referentne vrijednosti prihvatljivoga opterećenja prostornih resursa u turizmu koje su predviđene u prostorno-planskoj dokumentaciji (najčešće) nisu implementirane u praksi. Najprije, teško je objektivno kvantificirati mjeru optimalnog broja turista na različitim turističkim destinacijama, a zatim i osigurati provedbu takvoga standarda. Mnogo je različitih dionika i različitih interesa, u širokom spektru od zaštitarskih do utilitarnih, od onih koji brinu o javnom dobru do onih koji imaju mnogo uže horizonte. Posljedično, turizam se u mnogim svjetskim regijama pa tako i u Hrvatskoj ne zbiva planirano i koordinirano već spontano, zapravo kaotično. U simplificirano doživljenom neoliberalnom konceptu težnja za stalnim rastom (u odnosu na koju polaznu osnovu?) podudara se s interesom za stalnim povećanjem broja turističkih dolazaka i broja ostvarenih noćenja kao „svetih“ kategorija koje (varljivo) upućuju na doprinose turizma gospodarstvu. Takvom rastu nisu potrebna nikakva ograničenja, ali krivulja takvog rasta lako se može sunovratiti...

Dr.sc. NEVEN IVANDIĆ / Mr.sc. NEDA TELIŠMAN – KOŠUTA / Dr. sc. HRVOJE CARIĆ
Institut za turizam

Suvremeno poimanje turističkog nosivog kapaciteta kao platforme za održivi destinacijski menadžment

Brojne turističke destinacije u Hrvatskoj suočene su s problemom visoke koncentracije turističke aktivnosti kao stanja koje ima za posljedicu smanjenje kvalitete života lokalnog stanovništva, okoliša i/ili doživljaja turista (UNWTO, 2018.). Za očekivati je da će trenutačna kriza uvjetovana SARS-CoV-2 imati tek prolazne posljedice koje će se osjećati nekoliko sljedećih godina, nakon čega će se turizam brzo oporaviti i dostići rast koji je ostvarivao i prije (Telišman Košuta, 2020). Stoga se zbog neučinkovitosti upotrebe resursa, varijabilnosti turističke aktivnosti te premašivanja ekološkog i društvenog nosivog kapaciteta destinacija,

kao iskaza negativnih aspekta postojećeg modela rasta turističke aktivnosti (Ivandić, Telišman Košuta, 2020), trajno se ponavlja i vremenom eskalira potreba destinacijskog traženja odgovora na pitanje 'koliko je turizma prihvatljivo?' odnosno sagledavanja različitih aspekata nosivog kapaciteta turistički destinacija (Tourism Carrying Capacity Assessment - TCCA). Proces utvrđivanja turističkog nosivog kapaciteta, kao odraz evolucije koncepta tijekom njegova višegodišnjeg teorijskog i praktičnog prapitivanja (vidjeti Mrđa et al, 2014; Carić 2009, 2018), omogućava, naime, prepoznavanje ključnih destinacijskih uskih grla i ograničenja u odnosu na turističko korištenje prostora, infrastrukturne sustave, prirodne i kulturne resurse, ali i utjecaj na kvalitetu života lokalnog stanovništva te kvalitetu doživljaja turista.

U raspravi će se, na primjeru studije slučaja Crikveničko-vinodolske rivijere, ukazati na nužnu međuovisnost definiranja i implementacije turističkog nosivog kapaciteta te planiranja održivog turizma u uvjetima destinacijskih neravnoteža određenih različitim interesima dionika. Pri tome se, kao posebno važno obilježje upotrebe prostora za turističku aktivnost, izdvaja važnost kuća i stanova za odmor (nekomercijalni turistički kapaciteti) te tzv. obiteljskog smještaja (pretežiti dio komercijalnih smještajnih kapaciteta) čije korištenje predstavlja bitno opterećenje za destinacijske resurse. Budući da se radi o turističkim kapacitetima koji generiraju dominantan pritisak na izgradnju građevinskih područja naselja, kao dodatan nezaobilazan element uspješnog destinacijskog menadžmenta naglašava se i važnost te veličina potencijala nove izgradnje, uključujući i novu izgradnju rekonstrukcijom postojećih objekata.

Rad se temelji na projektu Razvoj održivog turizma u PGŽ: Metodološki okvir procjene prihvatnog kapaciteta prostora koji je financiran i izrađen u suradnji s JU Zavod za prostorno uređenje PGŽ. Zahvaljujemo na stručnim doprinosima Vedrani Petrović, mag.oec.spec., Sanji Turk, dipl.ing.arh. te Vedranu Radiću, dipl.ing.građ.

Ključne riječi: turistički nosivi kapacitet, održivi destinacijski menadžment, prostor, studija slučaja

Dr.sc. EDUARD KUŠEN, dipl.ing.arh. znanstveni suradnik

Pogled unatrag – osmišljeno turističko prestrojavanje

Turizam, čiji je razvoj sve više pratilo zastrašujuće ubrzanje, počeo se otimati egzistencijalnoj samokontroli. Bujale su kontraverze i množili se konflikti, osobito između turizma i prostora. Zavladao je kronična nestašica vremena za rješavanje nagomilanih problema. A onda je, odjednom stao **turistički stroj** Milla i Morrisona: nevjerica, panika, depresija, letargija... nastupio je turistički TIME OUT. Vremena na pretek i što s njim? **TURISTIČKO PRESTROJAVANJE!**

Stručno i znanstveno angažiranje može krenuti u dva osnovna smjera:

- RUTINSKO UNAPRIJED, razvoj turizma po mjeri postkovidalnog društva
- KRITIČKO UNAZAD, svi izazovi i kontraverze zahuktalog turizma, sada leže razbacani u najoštećenijim dijelovima turističkog organizma. Njihovom identifikacijom, evidencijom, vrednovanjem i kritičkom prosudbom, mogla bi se osigurati osnova za POSTKOVIDALNI TURIZAM.

Budući da definiranje značajki postkovidalnog društva, danas predstavlja čistu „znanstvenu fantastiku“, to bi bilo racionalnije težište predstojećih istraživanja staviti na sve probleme koje

uzrokuju dobro znani mainstream konflikti, ali i brojne anomalije u turizmu i u vezi s turizmom i prostorom, a za koje se nikad nije našlo vremena da se elaboriraju i implementiraju.

Neke primjere za temu KRITIČKO UNAZAD autor je koristio iz Rukopisa drugog izdanja vlastite knjige „Turistička atrakcijska osnova“ (2002). Primjerice, kompleksno značenje i važnost sintagme TURISTIČKIH PRIVLAČNOSTI (različiti stadiji turističkih atrakcija), njihova važnost u jedinstvenom „turističkom sustavu“ (sam turizam nije izborio status sustava), neravnopravnost turističkog sustava u odnosu s nekim drugim sustavima kada je u pitanju upravljanje i zaštita turističkih privlačnosti te vođenje dokumentacije turističkih atrakcija čiji su prikupljanje i digitalizacija zapušteni u odnosu na druge, prostorno uređene sektore.

Prof.dr.sc. BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, dipl.ing.arh.

Predstojnica katedre za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu, Arhitektonski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Turizam, kultura, arhitektura

Kultura čini bitan kontekst društvenog života i temelja osobnosti, ona daje uzorak zajedničkog načina življenja i razmišljanja o iskustvima kao vrijednosno referentnom okviru na koji se oslanjaju definicije i interpretacije identiteta. Time kulturna paradigma omogućuje istraživačima da shvate koji se identitet (kolektivni i/ili osobni) izražava u različitim društvenopovijesnim uvjetima i ideološkim konotacijama.

Turizam se odvija u složenom društvenom okolišu, pri čemu se turisti uvode u povijest, kulturu i stil života ljudi posjećenog prostora. Kultura i ljudi tako postaju dio turističkog proizvoda mijenjajući društvene i kulturne identitete. U tom se kontekstu pojavljuje koncept fluidnog identiteta koji se ne može definirati granicama.

Turizam je profitabilna industrija koja koristi identitet, kulturno naslijeđe, ljude te ljepote očuvanog pejzaža. Iskorištava sve to na način da bi se ostvarili veliki prihodi, a istodobno od tih prihoda ne vraća se ništa ili vrlo malo za obnovu i unaprjeđenje tog istog naslijeđa kao resursa. Naslijeđe je kao i prostor - potrošivo i kada se oni potroše ne ostaje ništa, a ranije stečena zarada brzo ishlapi ako nije uložena u obnovu i unaprjeđenje temeljnog resursa na kojemu živi. I to je održivost o kojoj se puno priča, a malo ostvaruje. Održivost nije ništa novo, znali su to ljudi i prije nekoliko stotina godina.

Kriza identiteta zajednice proizvodi neizvjesnost, strah i oklijevanje u donošenju odluka, te je slijed takvog ponašanja i gubitak višestrukog identiteta.

Novu bi koncepciju mogao tvoriti fluidni identitet, shvaćen kao osnova za prolazak različitim zbiljama. Pritom se identitet ne smatra čvrstom, raspoloživom veličinom, nego varijabilnim rezultatom procesa i njihovih interpretacija. Ta koncepcija identiteta očituje svoj smisao samo u kombinaciji s procesualnim shvaćanjem identiteta i procesualnom sviješću o identitetu. Dakle, unutar kulture beskonačnih, izazivajućih ponuda zbilja i zavodničkih imaginacija. Izazov je tu da se u svemu tome pliva poput ribe, a ne da se potone poput kamena. Reality-switching neka je vrsta koncepcije preživljavanja.

Postaje mogućim i preoblikovanje identiteta, a da pritom od njega ne izgubimo ništa i da se bez balasta prebacujemo iz jedne zbilje u drugu. Parafraziramo li navedeno kao post-pandemijski stav koji prihvaća fluidnosti identiteta, a time i fluidnost prostora, zaključak je da će fluidni pristup omogućiti oblikovanje nove realnosti.

Arhitektura fluidnog turizma

Prema modernističkom mitu o potpunoj dostupnosti, nomadizam turizma trebao je jamčiti idealne uvjete života te pridonijeti ravnoteži suprotstavljenih interesa modernog doba, rada i odmora s jedne strane te tehnologije i prirode s druge strane. Danas svjedočimo potpunoj promjeni paradigme u kojem tržišna ekonomija, pogonjena snažnim i sveprisutnim medijskim sustavima, preuzima mjesto neposredne turističke prakse. Umjesto tradicionalnog marketinškog nagovaranja na turističku potrošnju u sklopu godišnjih odmora ostvaren je dublji prodor u društvenu i socijalnu strukturu.

Turizam, njegovi hoteli i resorti prestali su biti vezani uz specifično vrijeme i mjesto te su postali sveprisutno stanje. Stanje je to u kojem se turizam nalazi svugdje i događa kontinuirano, miješa se sa stanovanjem, koristi se uz rad, uvodi se u sport, isprepliće se sa zdravstvom, implementira se kroz edukaciju, te se pompozno demonstrira u političke svrhe. Turizam je sveprisutno stanje koje kroz raznolike proizvode, akcije i događaje jednoliko cirkulira u prostoru globalne društvene pojavnosti.

Proizvodnja i potrošnja, konzumerizam i voajerizam, povijesno i futurističko, konzervativno i napredno posjeduju jednu te istu ideologiju, ideologiju turističkog programiranja. Sve ove navedene komponente pretpostavljaju socijalnu i fizičku stvarnost koja je prostorno kontinuirana i programski neizdiferencirana. Nikakve druge stvarnosti ne postoje. Turizam utjelovljuje svoje kvazi-urbane, kvazi-povijesne, kvazi-prirodne, kvazi-ekološke, kvaziotvorene, potencijalno bezgranične strukture, u kojima se programi u turizmu uspostavljeni optimalnim kruženjem digitalnih informacija. Dimenzija i oblik današnjeg hotela ili turističkog resorta poklapa se sa oblikom i dimenzijom tržišne ekonomije, globalan, dostupan, sveprisutan, uvijek moguć i u većini slučajeva utjelovljen u teško prepoznatljivu arhitekturu fluidnog turizma.

Dr. sc. HRVOJE CARIĆ / Dr. sc. DARIO OMANOVIĆ / Dr. sc. NEVEN CUKROV
Institut za turizam / Institut Ruđer Bošković / Institut Ruđer Bošković

Ekološki otisak nautičkog turizma

Intenzitet nautičkog turizma u Hrvatskoj rapidno raste i posljedično su najatraktivnija, a često i najosjetljivija područja pod velikim sezonskim pritiscima. Turistička plovila utječu na okoliš ispuštanjem onečišćujućih tvari u vodu i zrak te imaju negativan utjecaj na morske organizme i njihova staništa. Utjecaj ekološkog stresa uvelike se razlikuje ovisno o veličini i vrsti plovila i broju posjetitelja, a obuhvaćaju: otpad, emisije u zrak, otpadne vode, protuobraštajne premaze, naftu i druge ugljikovodike, sudari i fizičke smetnje, zagađenje bukom, te svjetlosno onečišćenje (Carić 2010, Carić i Mckelworth 2014). Navedeni aspekti utjecaja na morski okoliš vrlo su ograničeno istraživani, te praćeni od strane relevantnih sustava. Tipičan takav primjer su emisije onečišćujućih tvari iz protuobraštajnih boja plovila, posebno bakra (Cu), a koji je bio u fokusu istraživanja istraživačke postaje Martinska Instituta Ruđer Bošković (Cukrov i sur., 2016) i drugih ad-hoc istraživanja (Carić 2011).

Pilot studija u ušću rijeke Krke je uspoređivala povezanost nautičkog turizma i koncentracije ekotoksičnog Cu. Rezultati ukazuju da bi bilo korisno za provesti takva istraživanja. i na ostala jadranska i mediteranska zaštićena morska područja.

Korišten je inovativni pristup kombiniranja različitih izvora podataka:

- video i računalni sustav za automatsko brojanje plovila,
- uzorkovanje površinske vode (180 uzoraka za otopljene i ukupne koncentracije Cu),
- radarske slike morskog prometa,
- snimanje bespilotnom letjelicom (dron).

Nalazi koncentracije Cu u ljetnoj sezoni imali su vrijednosti od 10 do 20 puta veće od koncentracija u zimskoj sezoni, što indicira veliki rizik bioakumulacije i biomagnifikacije, posebno u uvalama, i drugim lokalitetima, gdje je izmjena mora manja, pa je samim time koncentracija veća.

Pilot studija ukazuje da se uz pomoć, manje zahtjevnih, analiza gustoće morskog prometa u kretanju i mirovanju, može postići inicijalna procjena rizika onečišćenja bakrom ali i drugih onečišćenja (ugljikovodici, morski otpad, fekalni koliform i sl.) na što indiciraju i druga istraživanja (Koboević et al 2011, 2018).

Način izlaganja: samostalno izlaganje teme uz PowerPoint prezentaciju.

Ključne riječi: nautički turizam, utjecaj na morski okoliš, eko toksični bakar, zaštite morskog okoliša
